

Nr 20.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1950 till och med den 9 januari 1951 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

justitieärenden från och med den 13 januari till och med den 29 december 1950;

utrikesdepartementsärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

försvarsärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

socialärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

kommunikationsärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

finansärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

ecklesiastikärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

jordbruksärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

handelsärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

inrikesärenden från och med den 13 januari 1950 till och med den 3 januari 1951;

folkhushållningsärenden från och med den 13 januari till och med den 29 juni 1950;

civilärenden från och med den 7 juli 1950 till och med den 3 januari 1951.

Därjämte ha på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats utdrag av följande efter den 9 januari 1951 i statsrådet förda protokoll, i vad de avse:

dels ärende nr 2 i protokollet över utrikesdepartementsärenden för den 6 februari 1951 angående vikariatslöneförordnande såsom kabinetssekreterare i utrikesdepartementet;

dels ock ärende nr 93 i protokollet över försvarsärenden för den 9 februari 1951 angående repetitionsövningar vid armén jämte därtill hörande handlingar.

I anledning av framställning från utskottet om överlämnande av det eller de statsrådsprotokoll över utrikesdepartementsärenden, som kunde föreligga i fråga om direktiv för Sveriges ombud i Förenta Nationerna vid votering den 31 januari 1951 om resolutionsförslag i Korea-frågan jämte till sådant protokoll hörande handlingar, har till utskottet, med förmälan att något statsrådsprotokoll i berörda ärende icke förelåge, överlämnats avskrift av viss telegrafisk instruktion för nämnda ombud.

Till utskottet har jämlikt § 57 riksdagsordningen från första kammaren remitterats en av herr *Lundqvist* gjord anmälan om anledning till anmärkning mot ministern för utrikes ärendena Undén. För anmärkningsanledningen och det ärende den avser m. m. kommer utskottet nedan under avd. D att lämna en närmare redogörelse.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

B.

Granskningen har ej heller givit utskottet anledning till anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen anmäla.

C.

Vid granskningen av statsrådsprotokollen har utskottet uppmärksammat nedanstående förhållanden, som utskottet ansett sig böra för riksdagen omförmäla.

1. I sitt dechargememorial till 1922 års riksdag gjorde konstitutionsutskottet inledningsvis vissa uttalanden angående protokollsmaterialet. Utskottet framhöll sålunda önskvärdheten av att protokollen för vederbörande konselj dagar uppsattes snabbare än som stundom varit fallet. Även därefter har utskottet vid olika tillfällen uppmärksammat dröjsmål med statsrådsprotokollens färdigställande. För granskningstiden 10 januari 1950—9 januari 1951 har utskottet kunnat konstatera betydande sådana eftersläpningar; så ha exempelvis för tre departement protokoll alltifrån februari månad färdigställts tidigast i november månad. Utskottet har vidare funnit att författningar publicerats i Svensk författningssamling innan vederbörande statsrådsprotokoll och därtill bilagda original exemplar av författningen blivit underskrivna. Då enligt 38 § regeringsformen vederbörande föredragande, som kontrasignerat de från Konungen utgående expeditioner, är ansvarig för att de överensstämna med däröver förda protokoll, får ut-

skottet uttala angelägenheten av att statsrådsprotokollen för framtiden föras så, att något dröjsmål inom departementen med deras uppsättande ej onödigtvis må förekomma. Utskottet får vidare uttala angelägenheten av att författningar ej publiceras förrän det originalexemplar, som bilägges statsrådsprotokollet, underskrivits.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren*, Herlitz, Björck, Hällgren*, Gustav Emil Andersson, Bergh och Damström; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Fast, Pettersson i Norregård, Swedberg, Spångberg, Nolin, Jonsson i Haverö, Hammar, Hedqvist och Löf-roth.

* Ej närvarande vid justeringen.

2. I skolöverstyrelsens anslagsäskanden för budgetåret 1948/49 liksom i motioner väckta vid 1948 års riksdag, hemställdes, att medel måtte anvisas till ett nytt statligt skolköksseminarium, eventuellt förlagt till Umeå. Förslagen föranledde icke någon åtgärd från riksdagens sida. Emellertid upprättades hösten 1948 av Västerbottens läns landsting ett skolköksseminarium i Umeå för utbildning av skolkökslärarinnor. Vid seminariet meddelas undervisning i, förutom vissa andra ämnen, matlagning, näringslära, hemvårds-lära, sömnadslära och gymnastik.

Sedan budgetåret 1949/50 utgår statsbidrag till seminariet med 7 500 kronor såsom understöd till utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgörö-mål. För understödets åtnjutande gälla vissa i kungl. brev den 2 juni 1950 meddelade bestämmelser innebärande, bland annat, att avlöningsförmåner-na, tillfällig löneförbättring inbegripen, för lärarinna i huslig ekonomi vid ifrågavarande kurser ej må understiga de avlöningsförmåner, som äro stad-gade för lärarinna i huslig ekonomi vid statsunderstött privatläroverk, med tillägg av ett belopp motsvarande av riksdagen beviljad tillfällig löneför-bättring åt sådan lärarinna. Härutöver utgår av statsmedel särskilt löne-tillägg jämlikt samma bestämmelser som gälla för övriga statsunderstödda enskilda skolköks- och handarbetsseminarier.

Vid 1948 års riksdag fattades i anledning av proposition nr 136 princip-beslut angående löne reglering för vissa övningslärare. Detaljförslag avsågs skola senare föreläggas riksdagen. Rörande innebörden av beslutet, som i huvudsak byggde på ett av 1941 års lärarlönesakkunniga den 23 januari 1947 avgivet förslag (SOU 1947: 15), må nämnas följande.

Beslutet avsåg — i överensstämmelse med sakkunnigförslaget — övnings-lärare vid folk- och småskoleseminarierna, statens skolköksseminarium och hushållsskola, de allmänna läroverken, läroanstalterna för blinda och för dövstumma ävensom vårdanstalten för blinda med komplicerat lyte, de högre tekniska läroverken, de högre kommunala skolorna, folkskolan och fort-sättningskolan. Däremot omfattades icke de kommunala gymnasierna, en-skilda skolor, folkhögskolorna eller de centrala verkstadsskolorna. Av löne-

regleringen omfattades, bland andra ämnen, gymnastik med lek och idrott, kvinnlig slöjd samt hushållsgöromål, i vilket sistnämnda ämne även ekonomilära och barnavård skulle kunna inräknas, om undervisningen omhändertogades av lärarinna i hushållsgöromål. Anställningsformerna för övningslärarna skulle vara ordinarie och extra ordinarie anställning samt anställning som timlärare.

Den beslutade lönegradsplaceringen av ordinarie och extra ordinarie övningslärare i vad avser hushållsgöromål och kvinnlig slöjd framgår av följande tabell.

T j ä n s t	Ordinarie lönegrad	Extra ord. lönegrad
I <i>hushållsgöromål</i>	Ca 18	} Ce 17
dock vid kvinnligt folkskoleseminarium, småskoleseminarium, kommunal flickskola och statens normalskola.....	Ca 20	
samt vid statens skolköksseminarium och hushållsskola	Ca 25	
I <i>kvinnlig slöjd</i>	Ca 16	} Ce 15
dock vid kommunal flickskola och statens normalskola	Ca 18	
samt vid kvinnligt folkskoleseminarium och statens skolköksseminarium och hushållsskola	Ca 23	

Genom det vid 1948 års riksdag fattade principbeslutet hade grundvalen blivit lagd dels för innehållet i de närmare bestämmelserna i organisatoriskt avseende, som det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda och som i huvudsak voro avsedda att inrymmas i en övningslärarstadga, dels ock för innehållet i blivande avlöningsbestämmelser för övningslärare.

Sedan lärarlönesakkunniga härefter den 31 december 1949 framlagt förslag (otryckt) till avlöningsreglemente för övningslärare, beslöt 1950 års riksdag, med bifall härutinnan till Kungl. Maj:ts proposition nr 234, att lönerenormen skulle träda i kraft den 1 juli 1950. I avseende å riksdagens befattning med avlöningsreglementets utformning tillämpades i huvudsak samma ordning som vid tillkomsten av statens allmänna avlöningsreglemente och folkskolans avlöningsreglemente. Kungl. Maj:t bemyndigades sålunda att utfärda avlöningsreglemente i huvudsaklig överensstämmelse med vad i propositionen förordats, med beaktande dock av vad statsutskottet i utlåtande nr 155 anfört; härigenom blev Kungl. Maj:t oförhindrad att vidtaga förtydliganden eller eljest redaktionella jämkningar i reglementet, såväl vid utfärdandet som därefter. Vidare bemyndigades Kungl. Maj:t att utan riksdagens medverkan ändra avlöningsbestämmelserna, dels då skäl föreligga att utsträcka tillämpningen av enligt reglementena för vissa grupper av tjänstemän gällande bestämmelser till andra, i stort sett likartade grupper, dels då riksdagens beslut i organisations- eller anslagsfrågor föranleda tillägg till eller ändringar i reglementets bestämmelser, såframt dessa tillägg eller ändringar icke avvika från de principer, på vilka avlö-

ningsreglementets bestämmelser äro byggda, dels ock då skäl föreligga att i samband med ändringar och tillägg, som nyss sagts, vidtaga vissa modifierationer av gällande bestämmelser. Från sättet för tillkomsten av statens allmänna avlöningsreglemente och folkskolans avlöningsreglemente erbjöd det år 1950 tillämpade förfarandet i huvudsak endast den skillnaden, att vid det senare tillfället propositionen icke innehöll något i vederbörande departement överarbetat förslag till avlöningsreglemente utan endast de sakkunnigas reglementsförslag.

I detta sammanhang må framhållas, att föredragande statsrådet rörande avlöningsreglementets tillämpningsområde i propositionen uttalade, att detta borde bringas att sammanfalla med vad som följde av det fattade principbeslutet.

Den 2 juni 1950 beslöt Kungl. Maj:t på föredragning och hemställan av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, att utfärda stadga för övningslärare (SFS 1950: 376). Oaktat skolköksseminariet i Umeå, såsom av det ovanstående framgår, icke omfattats av riksdagens åren 1948 och 1950 fattade beslut i övningslärarfrågan, medtogs seminariet i den i 1 § av stadgan lämnade uppräknningen av de läroanstalter, för vilka stadgan skall gälla. Däremot upptogs i stadgan inga bestämmelser om beslut rörande timtal å tjänster i övningsämnen vid seminariet, ehuru bestämmelser härom förutsättas för stadgans tillämpande vid läroanstalt (jämför 34 och 35 §§).

Härefter beslöt Kungl. Maj:t den 9 juni 1950 på föredragning och hemställan av statsrådet Lingman att utfärda avlöningsreglemente för övningslärare (SFS 1950: 386). Även däri upptogs skolköksseminariet i Umeå. Enligt 1 § skall nämligen reglementet äga tillämpning å övningslärare vid statliga och icke-statliga skolor, anställda enligt bestämmelserna i stadgan för övningslärare såsom ordinarie lärare, extra ordinarie lärare eller timlärare. I den i 5 § 1 mom. intagna lönegradstabellen har angivits samma lönegradsplacering för lärare vid seminariet som för lärare vid statens skolköksseminarium och hushållsskola eller Ca 25 för ordinarie och Ce 23 för extra ordinarie lärare.

Vid utfärdandet av stadgan för övningslärare och avlöningsreglementet för övningslärare har sålunda förfarits felaktigt, då skolköksseminariet i Umeå upptagits i dessa författningar.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Björck, Lindén, Gustav Emil Andersson, Bergh, Damström, Arrhén och Fritiof Karlsson*; samt

från andra kammaren: herrar von Friesen*, Fast, Norén, Swedberg, Spångberg, Nolin, Hansson i Skediga, Hammar och Hedqvist samt fru Wallin.

* Ej närvarande vid justeringen.

D.

Den inledningsvis berörda, av herr Lundqvist väckta anmärkningsanledningen har omförmäls uti en till utskottet överlämnad skrivelse av följande lydelse.

Till Konstitutionsutskottet. Den 6 februari detta år utnämndes statssekreteraren i kommunikationsdepartementet Arne Lundberg till kabinettssekreterare i Utrikesdepartementet. Enligt instruktionen för Utrikesdepartementet av den 14 juni 1928 (SFS 1928:199, senast ändrad genom SFS 1939:427) skall såsom kabinettssekreterare tjänstgöra ett sändebud. Den nu förordnade kabinettssekreteraren uppfyller icke de kvalifikationer, som enligt denna instruktion förutsättes för ämbetet. Stockholm den 10 februari 1951. R. Lundqvist.

I skrivelsen åsyftas ett av Kungl. Maj:t den 6 februari 1951 på föredragning och hemställan av ministern för utrikes ärendena Undén fattat beslut att för statssekreteraren Arne Sören Lundberg meddela vikariatslöneförordnande från och med den 1 mars 1951 såsom kabinettssekreterare i utrikesdepartementet.

Av den utredning i ämnet, som utskottet företagit, framgår följande.

Enligt 8 § A 1 mom. tredje stycket statens allmänna avlöningsreglemente må vikariatslöneförordnande icke meddelas annan än den, som äger behörighet för tjänst av det slag, förordnandet avser, och i övrigt är fullt lämplig för förordnandet.

Till den del stadgandet här är av intresse, lyder 8 § gällande instruktion för utrikesdepartementet som följer.

I departementet tjänstgöra: ett sändebud som kabinettssekreterare; fyra avdelningschefer, av vilka en skall vara chef för — — — en chef för — — —.

Utformningen av den i instruktionen intagna personalförteckningen belyses vid jämförelse med tidigare instruktioner för departementet.

Under tiden den 1 januari 1910—den 30 september 1919 gällde för utrikesdepartementet en den 31 december 1909 (nr 169) utfärdad instruktion. Enligt denna vore i departementet anställda, bland andra, en kabinettssekreterare såsom expeditionschef och fyra avdelningschefer (kansliråd).

Denna instruktion ersattes av en ny instruktion av den 12 september 1919 (nr 644). Tillkomsten av den nya instruktionen utgjorde ett led i en åren 1919—1921 genomförd omorganisation av utrikesförvaltningen och utrikesrepresentationen.

Till grund för denna omorganisation, som — i vad den avsåg utrikesdepartementet — förelades 1919 års riksdag genom propositionen nr 360, låg ett av tillkallade sakkunniga den 1 februari 1919 avgivet Betänkande rörande omorganisation av utrikesdepartementet samt Sveriges representation i utlandet I.

Med avseende å förhållandena i departementet innebar sakkunnigförsla-

get huvudsakligen dels vissa tjänsteorganisatoriska förändringar — avseende kabinettssekreterarens ställning och inrättande av nya avdelningschefstjänster — dels ock att en förekommande tendens till isolering av den inre karriären från den yttre undanröjdes genom att lönerna vid departementstjänsterna höjdes och sattes i ett bestämt förhållande till lönerna vid beskicknings- och konsulatstjänsterna.

Rörande kabinettssekreterarbefattningen anförde de sakkunniga, efter att ha erinrat om att denna dittills varit en genomgångspost och under tiden 1914—1919 bytt innehavare fyra gånger, följande.

Till innehavare därav hava befordrats äldre legationssekreterare vid beskickningarna eller kansliråd inom departementet, vilka efter en vanligen relativt kort tjänstgöring som kabinettssekreterare utnämnts till beskickningschefer. Kommitterade finna de med en sådan anordning förbundna olägenheter synnerligen avsevärda. Ombytena å kabinettssekreterarposten komma därigenom lätteligen att äga rum icke när det ur allmän synpunkt är lämpligt, utan när tillfälligtvis en envoyépost blir ledig. Det är också tydligt, att ju högre kvalificerad en kabinettssekreterare är, desto svårare är det att vägra honom den befordran han eftersträvar.

De uppgifter, som enligt kommitterades förslag tillkomma kabinettssekreteraren, synas böra föranleda, att denne beredes en ställning fullt motsvarande den, som tillkommer beskickningschef i utlandet. Det förtjänar i detta sammanhang framhållas, att, därest kabinettssekreteraren, såsom föreslagits, erhåller en dylik ställning, möjlighet beredes att på ett tillfredsställande sätt lösa den svårighet, som i vissa lägen kan tänkas uppkomma därigenom, att förutsättningar saknas för det nödvändiga samarbetet mellan ministern för utrikes ärendena och hans närmaste man.

Beträffande de föreslagna avdelningschefsbefattningarna anfördes i betänkandet.

Några poster motsvarande dessa befattningar finnas för närvarande ej inom departementet. Men liksom kabinettssekreteraren, enligt vad ovan sagts, ansetts böra likställas med beskickningschef, så synas de tjänstemän, som närmast under honom skola leda arbetet inom departementet, böra beredas ministerresidents eller generalkonsuls ställning.

Med denna anordning vunnas ett dubbelt mål. Dels skulle i ökat mått möjlighet beredas för att de betydelsefulla uppgifter, som tillkomma avdelningscheferna inom departementet, förvärva personer med auktoritet och erfarenhet, dels skulle, därest likställighet genomfördes mellan den inre och yttre karriären, förflyttningar i mån av behov kunna äga rum från tjänstgöring utomlands till departementet och tvärt om.

I anledning av att särskilda ortstillägg utginge till befattningshavare tjänstgörande vid beskickningar och konsulat föreslogo de sakkunniga — för vinnande av den eftersträfvade ekonomiska likställigheten mellan den yttre och den inre karriären — att departementets tjänstemän skulle tills vidare erhålla ett särskilt s. k. avlöningstillägg, som beräknades sålunda, att inom varje avlöningsklass till befattningshavarna utgående avlöningsförmåner skulle på det hela taget motsvara varandra, vare sig befattnings-

havarna tjänstgjorde inom departementet eller i utlandet. Endast i fråga om kabinettssekreteraren uppställdes som förutsättning för rätt att uppbära dylikt avlöningstillägg att han — såsom de sakkunniga för sin del funne önskvärt — redan innehaft envoyés ställning.

Vad de sakkunniga sålunda föreslagit biträdades av Kungl. Maj:t i berörda proposition 1919: 360 och godkändes av riksdagen. I statsutskottets utlåtande, nr 144, vid 1919 års riksdag (s. 30) uttalades, att utskottet intet hade att erinra mot beloppen av de särskilda avlöningstilläggen eller mot de föreslagna särskilda villkor och bestämmelser för åtnjutande av avlöningsförmåner. I den förra punkten hänförde sig utskottets uttalande till en i utlåtandet (s. 22) intagen tabell, vid vilken förekom noten »Därest kabinettssekreteraren innehaft envoyés ställning, tillkommer ett avlöningstillägg å Kr. 3 000.» Av 1 § uti berörda särskilda villkor och bestämmelser för åtnjutande av avlöningsförmåner må här återges följande.

Å staten för utrikesdepartementet och å staten för beskickningar och konsulat upptagna, här nedan angivna befattningar fördelas i följande sex löneklasser, nämligen:

första löneklassen omfattande envoyéer, tjänstgörande såsom beskickningschefer eller såsom kabinettssekreterare inom utrikesdepartementet, andra löneklassen omfattande ministerresidenter och generalkonsuler vid tjänst utomlands eller såsom avdelningschefer inom departementet.

Det sålunda genomförda likställandet av departementstjänsterna och beskickningstjänsterna kom att prägla även den av Kungl. Maj:t år 1919 utfärdade instruktionen för departementet. Första stycket i 7 § utformades sålunda:

I departementet tjänstgöra en envoyé såsom kabinettssekreterare, fyra ministerresidenter eller generalkonsuler, av vilka en skall vara chef för — — — en chef för — — — sex förste legationssekreterare eller konsuler såsom chefer för departementets övriga byråer, åtta andre legationssekreterare eller vicekonsuler samt sju byråsekreterare.

Uttryckt »fyra ministerresidenter eller generalkonsuler» ändrades redan genom SFS 1921: 833 till »fyra sändebud eller generalkonsuler», vilken formulering uti 1928 års instruktion utbyttes mot den nu gällande formuleringen »fyra avdelningschefer». Däremot har i sättet för omnämmandet av kabinettssekreterartjänsten icke skett anna nändring än att ordet »envoyé» genom SFS 1921: 833 utbyttes mot »sändebud».

Då av ovanstående redogörelse framgår, att tidigare innehav av ställning som sändebud icke uppställts såsom förutsättning för utnämning till kabinettssekreterare, har utskottet beslutat, att den väckta anmärkningsanledningen icke skall föranleda någon utskottets vidare åtgärd.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren*, Herlitz, Björck, Lindén, Gustav Emil Andersson, Bergh och Damström; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Fast, Pettersson i Norregård, Norén, Swedberg*, Spångberg, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora*, Hammar och Braconier*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 26 april 1951.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Herlitz, Björck, Lindén, Gustav Emil Andersson, Bergh, Damström och Georg Pettersson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Fast, Pettersson i Norregård, Norén, Spångberg, Nolin, Jonsson i Haverö, Hammar, Hedqvist och Löfroth.

Reservationer:

A. Avseende avd. D i utskottets memorial.

I.

- 1) av herr *Herlitz* mot utskottets motivering;
- 2) av herrar *Bergh* och *Braconier*.

**B. Avseende avslagna yrkanden om anmälan enligt § 107
regeringsformen.**

II.

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 14 och den 21 april 1950.)
av herrar *Bergh*, *Arrhén*, *Nolin* och *Nordkvist*, vilka anförde:

På föredragning och hemställan av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, förordnade Kungl. Maj:t den 14 och den 21 april 1950 vissa personer till expropriationstekniker för tiden från och med den 1 april 1950 till och med den 31 mars 1956. Till innehavare av befattning som expropriationstekniker förordnades i tio län lantbruksdirektörer och i nio län

länsbostadsdirektörer. Av de sålunda förordnade lantbruksdirektörerna och länsbostadsdirektörerna hade sex respektive fyra föreslagits till befattningen av vederbörande länsstyrelse.

Lagen den 12 maj 1917 om expropriation medger expropriation av fastighet, som tillhör annan än kronan, om Konungen prövar det nödigt bl. a. för allmän byggnad, för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose, för annat ändamål, som är jämförligt med de nyssnämnda och äger väsentlig betydelse för det allmänna, samt för stärkande av ofullständigt jordbruk.

Expropriationsdomstol, som är första domstol i expropriationsmål, åligger, då fastighet exproprieras, bl. a. att uppskatta fastighetens värde ävensom värdet av all särskild rätt, som i avseende å fastigheten tillkommer sakägare och ej jämlikt utfästelse av den exproprierande lämnas orubbad. Domstolen består av ordförande och fyra ledamöter, av vilka två äro särskilt utsedda expropriationstekniker och två äro nämndemän i orten. I mål av mindre betydelse är domstolen domför med, förutom ordförande och nämndemän, endast en expropriationstekniker. Enligt 16 § expropriationslagen förordnar Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, för en tid av sex år i sänder för varje län lämpligt antal expropriationstekniker, av vilka hälften skall ha erfarenhet i fråga om fastighetsvärdering inom tätorter och hälften beträffande dylik värdering å landet. Enligt 17 § samma lag kallar expropriationsdomstolens ordförande till tjänstgöring i domstolen den eller de expropriationstekniker, som han med hänsyn till erforderlig sakkunskap och övriga förhållanden finner lämpligast.

I sin egenskap av ledamöter av domstolen äro expropriationsteknikerna underkastade rättegångsbalkens bestämmelser om domarjäv. Enligt 4 kap. 13 § rättegångsbalken är domare jävig att handlägga mål bl. a. om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol eller som skiljeman tagit befattning därmed samt — då någon av de i lagrummet särskilt omnämnda jävsgrunderna ej är tillämplig — om annan omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till domarens opartiskhet i målet.

I sitt utlåtande över det förslag till ändring i expropriationslagen, som låg till grund för proposition i ämnet till 1949 års riksdag, anförde lagrådet beträffande expropriationsteknikerna bl. a., att med hänsyn till angelägenheten av att teknikerna ej skulle känna sig stå i beroendeställning till det allmänna den tid, för vilken de skulle förordnas, borde bestämmas till sex år i stället för av departementschefen föreslagna tre år. Lagrådet framhöll vidare, att det självfallet vore av synnerlig vikt att icke till expropriationstekniker utsåges personer, som på grund av sin ställning kunde vara benägna att anlägga partiska synpunkter på värderingen.

Länsbostadsnämnd skall enligt instruktionen för bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna en var i sitt län handhava den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjningen, i den mån detta ej ankommer på bostadsstyrelsen eller annan statlig myndighet. Härvid

åligger det länsbostadsnämnd bl. a. att verka för en planmässig förbättring av bostadsförsörjningen i länet och för detta ändamål under samråd med bostadsstyrelsen verkställa erforderliga undersökningar rörande bostadsförhållandena och det framtida bostadsbehovet samt att såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan dels gentemot den, som är skyldig att erlägga betalning till nämnden, dels för den egendom, som nämnden förvaltar, dels ock i övrigt i allt som angår nämndens verksamhet, under förutsättning att bostadsstyrelsen ej förbehållit sig rätten därtill. Länsbostadsdirektör, som är självskriven ledamot av nämnden, åligger bl. a. att inför nämnden föredraga förekommande ärenden, i den mån föredragningen icke enligt gällande föreskrifter eller nämndens beslut ankommer på annan befattningshavare eller ledamot av nämnden, att för nämnden föreslå åtgärder, som böra vidtagas av nämnden, samt att företräda nämnden såväl vid som utom domstol.

Lantbruksnämnd åligger enligt instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna bl. a. att, i den mån sådant icke ankommer på annan myndighet, handhava de statliga åtgärderna för jordbrukets yttre rationalisering, däri inbegripet förvärv och försäljning av fast egendom samt utövande av kronans förköpsrätt till jordbruksfastighet, att fullgöra vad på lantbruksnämnd ankommer enligt lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, att å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som nämnden förvaltar, så ock i övrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt som angår nämndens verksamhet, under förutsättning att lantbruksstyrelsen ej förbehållit sig rätten därtill, samt att i övrigt fullgöra vad enligt lag eller särskild författning eller andra bestämmelser ankommer på lantbruksnämnd. Lantbruksdirektör, som är självskriven ledamot av nämnden, åligger bl. a. att taga initiativ till och för nämnden framlägga förslag till sådana åtgärder, som nämnden bör vidtaga till fullgörande av sina uppgifter, att ägna särskild uppmärksamhet åt verksamheten för jordbrukets yttre rationalisering ävensom att, i den mån dylika ärenden ej enligt beslut av nämnden skola handläggas av annan befattningshavare, bereda och föredraga till avdelningen för yttre rationalisering hörande ärenden eller i mån av befogenhet själv avgöra desamma, varjämte det åligger lantbruksdirektör att företräda nämnden vid domstolar och andra myndigheter.

Rätt att väcka fråga om expropriation för stärkande av ofullständigt jordbruk tillkommer enligt 109 § expropriationslagen endast lantbruksnämnd.

Av det anförda torde få anses framgå, att framför allt lantbruksdirektörer men även länsbostadsdirektörer äro anförtrodda sådana tjänsteuppgifter, att de såsom ledamöter av expropriationsdomstol icke intaga den fria ställning, som bör tillkomma en domare i förhållande till parterna. Sålunda har t. ex. en lantbruksdirektör att utåt företräda lantbruksnämnden i fråga om de statliga åtgärderna för jordbrukets yttre rationalisering, däri inbegripet förvärv av fast egendom för kronans räkning. En dylik uppgift torde

omöjliga kunna anses vara förenliga med den uppgift att göra avvägning mellan allmänna och enskilda intressen, som tillkommer ledamot av expropriationsdomstol.

Med hänsyn såväl därtill som till det förhållandet, att endast lantbruksnämnd har rätt att väcka fråga om expropriation för stärkande av ofullständigt jordbruk, i vilka ärenden nämnden företrädes inför domstolen av lantbruksdirektören, torde vara att förutse, att gällande jävsbestämmelser i flertalet fall komma att omöjliggöra lantbruksdirektörs verksamhet som expropriationstekniker i det egna länet. Samtliga förordnanden av lantbruksdirektör till expropriationstekniker avse emellertid tjänstgöring i det län, där lantbruksdirektören är anställd. Expropriationsteknikerna skola enligt föreskrifterna om expropriationsdomstols sammansättning tjänstgöra i densamma icke i enstaka fall utan i varje inom verksamhets- och kompetensområdet förekommande expropriationsärende. Även med hänsyn till vad nu anförts måste utnämning av lantbruksdirektör till expropriationstekniker anses vara olämplig.

Motsvarande resonemang gäller, om också icke i lika grad, om utnämning av länsbostadsdirektörer till expropriationstekniker.

På grund av vad sålunda anförts ha vi ansett att utskottet bort besluta anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg.

III.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 26 maj 1950.)

av herrar *Björck, Gustav Emil Andersson, Arrhén, von Friesen, Swedberg, Nolin och Löfroth*, vilka anförde:

Frågan om anläggande av en linbana i Åre i anslutning till bergbanan därstädes var föremål för utredningar och överläggningar redan under åren närmast före det senaste världskriget. I samband därmed fördes även underhandlingar angående överlåtelse till statens järnvägar av den Åre Kurortsaktiebolag — ett dotterbolag till det av kungl. pensionsstyrelsen ägda Aktiebolaget Kurortsverksamhet — tillhöriga bergbanan jämte vissa markområden. Krigsutbrottet ändrade emellertid förutsättningarna och läget så väsentligt, att planerna då icke ansågos böra fullföljas.

I skrivelse den 15 juni 1948 hemställde representanter för statliga intressen, turistorganisationer samt för sjukvården m. fl. i Åre, att Kungl. Maj:t ville ta i övervägande att låta bygga en linbana i Åre från bergbanans övre ändpunkt till Mörvikshummeln topp.

Järnvägsstyrelsen uttalade i remissutlåtande den 4 februari 1950 över framställningen, att en på enklare sätt utförd linbana borde ifrågakomma. En sådan linbana hade med ledning av ett från ett privat företag avgivet

anbud kostnadsberäknats till i runt tal 700 000 kronor. Enligt styrelsens mening borde driften på en dylik linbana kunna bli räntabel. Styrelsen påpekade också de fördelaktiga verkningar, som en linbana kunde väntas få som stimulans till ökad turistfrekvens till Åre och därmed ökade inkomster för statens järnvägar. Järnvägsstyrelsen framhöll till slut, att det syntes angeläget, att linbanan komme till stånd snarast möjligt, och hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till anläggande av en linbana i Åre anvisa 700 000 kronor.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 maj 1950 återkom järnvägsstyrelsen till frågan om en linbana i Åre. Styrelsen framhöll liksom tidigare, att då en dylik anläggning såväl ur turistsynpunkt som för statens järnvägar måste tillmätas stor betydelse, syntes det angeläget att den komme till utförande snarast möjligt. I anledning härav hade styrelsen ansett sig böra verkställa undersökning huruvida icke även kostnaderna för den sålunda tänkta linbanan liksom det i samband därmed förutsatta förvärvet av den nuvarande bergbanan skulle kunna bestridas av å statens järnvägars dispositionsanslag tillgängliga medel. »Denna undersökning», fortsatte styrelsen, »har givit vid handen, att, såvitt nu kan bedömas, detta synes möjligt, och att alltså arbetet skulle kunna komma till utförande eller i varje fall igångsättas redan i år, därest styrelsen bemyndigas att av dispositionsanslaget taga i anspråk för ändamålet erforderligt belopp.»

Under hänvisning till vad styrelsen sålunda anfört hemställde styrelsen om bemyndigande att till anläggande av en linbana i Åre taga i anspråk högst 700 000 kronor av statens järnvägars dispositionsanslag.

På föredragning och hemställan av chefen för kommunikationsdepartementet beslöt Kungl. Maj:t den 26 maj 1950 bifalla järnvägsstyrelsens framställning.

Under en följd av år fram till och med budgetåret 1944/45 anvisades bland statens järnvägars investeringsanslag under rubriken »Statens järnvägar. Nya byggnader och anläggningar vid statens trafikerade järnvägar. Dispositionsanslag för oförutsedda och mindre arbeten» anslag till bestridande av utgifter för dels sådana arbeten, vilkas utförande påkallades av angelägna oförutsedda krav, dels också sådana mindre arbeten, vilka beräknades var för sig draga en kostnad understigande visst belopp. Detta belopp fastställdes vid 1920 års riksdag till 25 000 kronor men höjdes från och med budgetåret 1935/36 till 50 000 kronor.

I samband med vid 1945 års riksdag vidtagna ändringar i rubriceringen av statens järnvägars investeringsanslag fick det dittillsvarande dispositionsanslaget uppgå i ett nytt, för alla anslagsgrupper gemensamt anslag för oförutsedda mindre arbeten. Till detta gemensamma anslag överfördes sålunda anslag till diversearbeten å olika anläggningar, vilka anslag tidigare anvisats under annan anslagsgrupp. Det gemensamma anslaget ansågs även böra omfatta erforderligt belopp till ersättande av genom olyckshändelser förstörd egendom.

Departementschefen framhöll i 1945 års statsverksproposition, att Kungl. Maj:t torde böra äga att ställa lämplig del av anslaget till järnvägsstyrelsens omedelbara disposition att användas för oförutsedda och mindre arbeten, vilka vart för sig beräknas draga en kostnad av högst 100 000 kronor. Den återstående delen av anslaget syntes böra stå till Kungl. Maj:ts förfogande för att efter framställning av järnvägsstyrelsen kunna tagas i anspråk jämväl för arbeten, för vilka medelsbehovet beräknades överstiga 100 000 kronor. Kungl. Maj:t torde därvid vara oförhindrad att använda anslagsbeloppet för täckande av motsedd brist på annat anslag. Givetvis borde ett *ianspråktagande av dispositionsanslaget för större arbeten och för anslagsöverskridanden föregås av en noggrann angelägenhetsprövning*. Vid anslagets disponerande torde böra beaktas, att erforderliga medel hölles i reserv för att i förekommande fall möjliggöra ersättande av genom olyckshändelser förstörd egendom, i den mån kostnaderna härför icke vore av natur att enligt praxis böra bestridas av driftsmedel. I statsverkspropositionen syntes redogörelse årligen böra lämnas rörande användningen av dispositionsanslaget under närmast föregående budgetår.

I proposition nr 308 till 1946 års riksdag har förutsatts att Kungl. Maj:t skall äga medgiva, att av dispositionsanslaget förskottteras medel för igångsättande av sådant företag, vartill medel anvisats för det följande budgetåret, eller, där så erfordras, för fullföljande av dylikt investeringsföretag utöver vad det för löpande budgetår beviljade investeringsanslaget medgiver. Dessa medelsanvisningar böra betraktas såsom förskott som snarast efter budgetårsskiftet måste ersättas av medel från vederbörande investeringsanslag.

Som framgår har järnvägsstyrelsen erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att för en betydande nyinvestering använda medel av dispositionsanslaget. Mot denna åtgärd kunna resas avgörande invändningar. I intet fall tidigare ha medel utgått från nämnda anslag med så stora belopp. Vad beträffar ändamålet kan man i detta sammanhang lämna å sido frågan om ifrågavarande medel kommit till lämplig användning. Den »noggranna angelägenhetsprövning» som företagits borde även ha underställts riksdagen och medel i vanlig ordning begärts för ändamålet på sätt som också järnvägsstyrelsen förutsatte i sin första skrivelse till Kungl. Maj:t. Det torde kunna ifrågasättas om riksdagen vid sin medelsanvisning till dispositionsanslaget förutsatt att så betydande nyinvesteringar skulle företagas. Här gällde det ej heller ett ärende av så brådskande natur att riksdagens mening icke utan svårighet kunde inhämtas. Av denna anledning ha vi yrkat anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Nilsson.

IV.

(Protokoll över finansärenden den 29 september 1950.)

av herrar *Jones Erik Andersson, Herlitz, Björck, Arrhén, Pettersson* i Norregård, *Swedberg, Nolin, Olsson* i Mora och *Nordkvist*, vilka anfört:

Enligt 1 § första stycket KF om varuskatt den 25 maj 1941, vilken trätt i kraft den 26 maj samma år, skall för vara, som är upptagen i en vid förordningen fogad förteckning, till staten erläggas varuskatt, bl. a. då varan tillverkas yrkesmässigt inom riket för avsalu eller för vidare bearbetning. I förteckningen upptages bl. a. choklad med tillsats av socker samt vissa konfityrer. Den, som ämnar bedriva yrkesmässig tillverkning som i 1 § första stycket avses, åligger enligt förordningen att därom göra skriftlig anmälan till kontrollstyrelsen minst fjorton dagar före tillverkningens påbörjande. Det åligger enligt 6 § varuskatteförordningen den, som bedriver sådan tillverkning, att inom viss tid till kontrollstyrelsen insända deklaration angående beskattningsvärdet av de varor, som under den tid deklarationen avser, av honom eller för hans räkning levererats till köpare eller tagits i anspråk för vidare bearbetning. Tillverkare skall samtidigt med deklarationens avlämnande erlägga enligt deklarationen upplupen skatt. Den, som utan föreskriven anmälan bedriver tillverkning av skattepliktig vara, straffas med dagsböter och skall dessutom förpliktas utgiva ej erlagd skatt.

I övergångsbestämmelserna till varuskatteförordningen föreskrevs bl. a., att där i förordningen avsedd tillverkning bedrevs vid tiden för förordningens ikraftträdande, förenämnda anmälningsskyldighet skulle fullgöras inom åtta dagar efter ikraftträdandet.

Genom KF den 25 maj 1945 angående ändring i varuskatteförordningen infördes i densamma en ny paragraf, betecknad 3 a, enligt vilken Kungl. Maj:t äger, då synnerliga skäl därtill äro, medgiva befrielse från eller återbäring av varuskatt.

Av motiven till varuskatteförordningen framgår, att varuskatten till sin karaktär är en övervältringsskatt, avsedd att i sista hand drabba konsumenterna.

Vid tiden för varuskatteförordningens ikraftträdande bedrev »Lifaco» Livsmedelsfabrikations Co. Aktiebolag tillverkning av bl. a. vissa halvfabrikat för bagerier och konditorier. Bolaget gjorde icke sådan anmälan, som avses i nämnda förordning, jämförd med övergångsbestämmelserna. Genom särskilda beslut den 22 november och den 9 december 1941 förklarade kontrollstyrelsen, att varuskatt skulle utgå för vissa av bolaget tillverkade varor, nämligen »Lifacomassa», »Lifaco garneringsbär», »Lifaco garneringspäron», »Lifaco pikerings- och garneringsgelé (grön)», »Lifaco pikerings- och garneringsgelé (choklad)» samt »Lifaco glaceringsgelé».

Bolaget anförde hos Kungl. Maj:t besvär över kontrollstyrelsens båda beslut under yrkande, att ifrågakvarande varor måtte förklaras icke vara av det

slag, att för dem skulle erläggas skatt enligt varuskatteförordningen. I en samtidigt gjord ansökan hemställde bolaget att, därest Kungl. Maj:t skulle finna varuskatt böra utgå för en eller flera av varorna, bolaget måtte befrias från skyldighet att utgiva skatt för varor, sålda före den 1 november respektive den 9 december 1941. Kungl. Maj:t i regeringsrätten fann den 30 juni 1942 ej skäl göra ändring i kontrollstyrelsens beslut. Vidkommande ansökan fann Kungl. Maj:t i statsrådet ej skäl föreligga för befrielse.

I enlighet med kontrollstyrelsens beslut påfördes bolaget varuskatt för sin tillverkning av ifrågavarande varor från och med den 26 maj 1941 med sammanlagt 86 081 kronor 18 öre ävensom särskild avgift med 3 536 kronor 87 öre. Dessa belopp erlades av bolaget genom avbetalningar under tiden 2/12 1941—16/5 1944.

I skrivelse den 6 mars 1945 till Kungl. Maj:t hemställde bolaget om restitution av erlagd varuskatt med 86 081 kronor 18 öre under framhållande av att bolaget varken av varuskatteförordningens ordalydelse eller av dess förarbeten eller av de principer, som legat till grund för förordningens utfärdande, kunnat sluta sig till att ifrågavarande varor vore skattepliktiga. Varuskatten vore dessutom en skatt avsedd att åvila konsumenten. Om, såsom i detta fall, skatten hos tillverkaren uttagits retroaktivt, förefunnes ej möjlighet för denne att erhålla gottgörelse av konsumenten. Skatten komme i sådant fall att drabba tillverkaren som ett straff.

Med stöd av 3 a § varuskatteförordningen beslöt Kungl. Maj:t den 15 juni 1945 i så måtto bifalla bolagets framställning, att bolaget berättigades återfå 35 000 kronor.

Bolaget instämde den 15 oktober 1945 kronan till Stockholms rådhusrätt med yrkande om förpliktande för kronan att till bolaget utgiva detsamma retroaktivt påford skatt jämte avgift, tillhoppa 89 618 kronor 95 öre, ävensom ränta å detta belopp, dock med rätt för kronan att avräkna de 35 000 kronor, som restituerats. Bolaget anförde som grund för sin talan bl. a., att de varor, vilka belagts med varuskatt, icke vore hänförliga under den vid varuskatteförordningen fogade förteckningen, i följd varav kontrollstyrelsens beslut att fordra varuskatt för omförmälda varor saknade stöd av lag. Därtill komme att styrelsen i allt fall saknat rätt att uttaga varuskatt retroaktivt från beslutens meddelande. Det vore nämligen lagstridigt att ålägga varuskatteplikt beträffande varor, som försålts, innan tillverkaren haft eller bort ha kännedom om att varorna vore skattepliktiga.

Rådhusrätten fann, efter att ha förklarat sig behörig att upptaga bolagets talan, att bolagets ifrågakomna produkter icke vore hänförliga till varor, som avsåges i varuskatteförordningen, och att varuskatt förty rätteligen icke bort erläggas för desamma, i följd varav kronan förpliktades till bolaget utgiva 54 618 kronor 95 öre jämte ränta. Kronan ålades tillika betala bolagets rättegångskostnader med 13 500 kronor.

Hovrätten, till vilken kronan fullföljde talan, fann på anförda skäl, att »Lifacomassa», »Lifaco pikerings- och garneringsgelée» samt »Lifaco glaceringsgelée» ej vore skattepliktiga varor. Vad beträffar »Lifaco garnerings-

bär och garneringspäron» fann hovrätten, att det genom kontrollstyrelsens av regeringsrätten fastställda beslut måste anses avgjort, att dessa varor vore skattepliktiga konfityrer. Skatten i fråga vore emellertid en konsumtionsskatt, som skulle erläggas av tillverkaren och vore avsedd att kunna uttagas av köparen genom ett mot skatten svarade tillägg till priset, och det ålåg tillverkaren att, sedan försäljning skett, icke blott avgiva deklaration angående beskattningsvärdet å de försålda varorna utan även att samtidigt därmed erlægga enligt deklarationen upplupen skatt. Men när tillverkaren icke ägde göra tillägg till varupriset, med mindre skattskyldighet för varan föreläge, och det i det förevarande fallet med hänsyn till gällande föreskrifters och anvisningars ofullständighet ej kunnat av bolaget avgöras, att ifrågavarande garneringsbär och garneringspäron varit skattepliktig konfityr, samt möjlighet ej heller stått bolaget till buds att före tillverkningen, deklarationen och skattens erläggande av kontrollstyrelsen eller annan myndighet erhålla giltigt besked därutinnan, kunde det av regeringsrätten i saken träffade avgörandet icke vinna tillämpning förrän från den dag beslutet meddelats. På grund härav fastställde hovrätten rådhusrättens domslut.

Kronan sökte revision.

Högsta domstolen fann, att talan om återbekommande av skatt och avgift, varom i målet vore fråga, icke kunde upptagas av allmän domstol, i följd varav domstolarnas domar undanröjdes. Bolaget ålades tillika att ersätta kronans rättegångskostnader vid rådhusrätten med 13 000 kronor.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 augusti 1950 hemställde bolaget, att Kungl. Maj:t måtte besluta om efterskänkande av bolagets ersättningskyldighet för kronans rättegångskostnader vid rådhusrätten. Bolaget framhöll bl. a., att dess två företagsledare, som åtalats för underlåtenhet att göra i varuskatteförordningen föreskriven anmälan, av såväl Stockholms rådhusrätt som Svea hovrätt frikänts från ansvar. Domstolarna hade funnit styrkt, att företagsledarna icke av varuskatteförordningens ordalydelse kunnat sluta sig till att de omstridda varorna vore skattepliktiga.

I ytterligare framställning till Kungl. Maj:t den 18 augusti 1950 anhöll bolaget, att Kungl. Maj:t måtte medgiva restitution av återstoden, 54 618 kronor 95 öre, av bolaget retroaktivt påförd skatt, varjämte bolaget hemställde om ränta å detta belopp samt om ersättning för bolagets kostnader i i anledning av de olika förfarandena inför myndigheter och domstolar med tillhopa 79 000 kronor.

På föredragning och hemställan av chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, fann Kungl. Maj:t den 29 september 1950 ej skäl bifalla bolagets berörda framställningar.

Det tillkommer ej konstitutionsutskottet att bedöma frågan, huruvida ifrågavarande varor rätteligen bort underkastas beskattning eller ej. Utskottet har med andra ord ej att utlåta sig om huruvida kontrollstyrelsen och regeringsrätten eller rådstuvurätten och hovrätten riktigt tolkat och tillämpat varuskatteförordningen. Utskottet har allenast att taga ståndpunkt till

Kungl. Maj:ts den 29 september 1950 fattade beslut, varigenom restitution av erlagd skatt, utöver den som beviljats 1945, blev förvägrad.

Möjligheten till restitution har, i vad angår ifrågavarande skatt, tillskapats med hänsyn till de för rättskänslan stötande resultat, till vilka en regelrätt tillämpning av förordningens regler kan leda. Varuskatten är, såsom ovan anmärkts, en övervältringsskatt, avsedd att av den skattskyldige övervältras på konsumenterna. Den enskilde måste emellertid, då han säljer en vara, på egen risk göra ett antagande, huruvida skattskyldighet föreligger eller ej; först efteråt träffas ett avgörande därom. Om han efter det samvetsgran-naste bedömande kommer till det resultatet, att en i själva verket skatteplik-tig vara är skattefri, drabbas han av en förlust, som han, mot vad förord-ningen avser, ej kan övervältra. Det var därför som möjligheten till restitu-tion 1945 infördes. I enlighet härmed ersattes samma år en del av den förlust, som vållats genom att AB Lifaco utgått från ett antagande om ifrågavarande varors frihet från skatteplikt, vilket enligt regeringsrättens sedermera fäll-da utslag var felaktigt.

Huru stor del av en på nu angivet sätt uppkommen förlust, som bör ersät-tas, torde i väsentlig mån bära bero av hur ursäktligt vederbörandes miss-tag var. Därom kunde man möjligen 1945 hysa olika meningar. Men saken har sedan dess kommit i ett nytt läge. Hovrätten har i avseende å vissa var-ror kommit till samma resultat vid förordningens tolkning som AB Lifaco och i avseende å de övriga varorna i allt fall förklarat, att det ej kunnat av bolaget avgöras, att de varit skattepliktiga (vadan enligt hovrättens me-ning retroaktiv skatt ej bort utgå). Härmed är det — även om man med högsta domstolen utgår ifrån att regeringsrättens utslag är avgörande i frå-gan om skatteplikten — klart ådagalagt, att det misstag som företaget be-gick, då det kalkylerade sitt försäljningspris utan beräkning av skattskyl-dighet, var icke endast ursäktligt utan i hög grad naturligt. Restitutions-frågan borde därför 1950 hava bedömts på ett helt annat sätt än 1945. Starka skäl ha sålunda förelegat att bevilja restitution av hela det återstående om-stridda beloppet. Möjligen kunde ock skäl förelegat för en mindre reduktion därav; vi hava i handlingarna till Kungl. Maj:ts beslut den 15 juni 1945 upp-märksammat, att med avseende å en mindre del av det ifrågavarande belopp-et vissa skäl — som vi icke tilltro oss att bedöma — anförts för en dylik reduktion.

På grund av vad nu anförts hava vi yrkat anmälan enligt § 107 regerings-formen mot föredragande departementschefen, statsrådet Sköld.

V.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 31 mars 1950.)

av herr *Nordkvist*, vilken med instämmande av herrar *Bergh* och *Weiland* anförde:

Den 8 juni 1948 utgick ansökningstiden för två överlärartjänster i Göteborg. Som sökande anmälde sig jämte 15 andra folkskolläraren Sten Jonsson därstädes. I yttrande över de sökande föreslog folkskolinspektören Jonsson till uppförande i tredje förslagsrummet. Göteborgs allmänna folkskolestyrelse förordade Jonsson utan omröstning till andra förslagsrummet. Genom beslut den 1 februari 1949 uppförde skolöverstyrelsen å ett för tjänsterna gemensamt förslag sex sökande, dock icke Jonsson.

Sedan Jonsson, som är född den 27 november 1893, anförde besvär hos Kungl. Maj:t över det upprättade förslaget, avgav skolöverstyrelsen den 1 april 1949 yttrande över besvären, däri överstyrelsen bland annat anförde, att överstyrelsen dittills tillämpat den principen att icke på förslag till överlärartjänst uppföra sökande, som redan uppnått eller under året uppnådde en ålder av 55 år, därest icke vederbörande redan innehade förordnande å tjänsten i fråga.

I beslut den 3 juni 1949 lämnade Kungl. Maj:t besvären utan bifall.

Då Jonsson ansåg nyssnämnda princip stå i strid med grundlagens bestämmelser om förtjänst och skicklighet såsom allmän befordringsgrund, underställde han densamma prövning av JO.

I skrivelse av den 16 augusti 1949 till JO, vilken anmodat överstyrelsen inkomma med yttrande i anledning av nämnda åldersspärr, hänvisade överstyrelsen till en redogörelse, som dåvarande undervisningsrådet Wagnsson lämnat i Folkskolans årsbok 1941 för överstyrelsens principer vid tillsättning av överlärare.

Genom hänvisning till denna redogörelse har överstyrelsen sålunda för sin del ansett Wagnssons formulering för auktoritativ och följaktligen godtagit den som sin egen. Wagnsson skriver på s. 363 i nämnda årsbok: »Överstyrelsen har i regel inte på förslag uppfört lärare som är över 55 år.»

Sedan en av de sökande avgått från förslaget och nytt sådant med anledning härav upprättats den 8 november 1949, utslöts Jonsson ånyo, trots av JO gjorda påpekanden i bl. a. följande ordalag:

»Den särskilda befordringsgrund, som alltså gäller vid tillsättande av överlärarbefattning, lämnar skolöverstyrelsen ganska fria händer då det gäller att upprätta förslag till sådan befattning. Vid bedömande av den sökandes lämplighet ur de synpunkter, som därvid kunna komma i beaktande, måste hänsyn uppenbarligen tagas även till hans ålder. Då fråga är om sökandens på hans kroppsliga och andliga livaktighet grundade lämplighet för tjänsten, synes det mig emellertid icke kunna fixeras någon viss ålder, lika för alla fall, vars överskridande skulle medföra, att sökanden icke borde ifrågakomma till befattningen. Antalet levnadsår utgör ju icke någon exakt måttstock för vitaliteten, som starkt växlar hos olika in-

divider. Såsom skäl för uppställande av kravet på en viss maximiålder hos den som bör komma i fråga till erhållande av en överlärarbefattning kan möjligen anföras önskvärdheten av att till befattningen förvärfvas en person, som har så lång tid kvar till pensionsåldern att hans duglighet och erfarenhet kunna förväntas under en längre följd av år komma skolan till godo, varigenom också tätare ombyten av tjänst innehavare undvikas. Men även med beaktande av denna synpunkt torde det icke vara riktigt att en gång för alla fastslå en viss ålder, vid vilken en sökande skall, oberoende av andra — stundom kanske mycket höga — kvalifikationer, anses olämplig för överlärarbefattning. Ett dylikt förfarande synes mig varken vara gynnsamt för ernående av bästa möjliga rekrytering av överlärarbefattningarna eller vara förenlig med principen om skicklighet och förtjänst såsom allmän befordringsgrund.

I sitt till mig avgivna yttrande har skolöverstyrelsen icke uppgivit annat skäl för uppställandet av den ifrågavarande åldersgränsen än överstyrelsens uppfattning, att det ej vore till gagn för skolväsendets utveckling, om de kommunala skolledarerna utvaldes bland äldre lärare. Även om denna mening har fog för sig, synes den dock — på de skäl jag ovan anført — icke berättiga till en så skarp avgränsning mellan äldre och yngre lärare, som skolöverstyrelsen praktiserat.»

Härefter följde nya besvär och ny förklaring till Kungl. Maj:t, vari skolöverstyrelsen nu anförde följande angående sin princip: »Överstyrelsen har haft för princip att på förslag till överlärartjänst ej uppföra sökande, som fyllt eller under året komme att fylla 55 år, därest andra sökande till tjänsten funnits. Undantag har dock gjorts i sådana fall, där en äldre sökande redan uppehållit tjänsten på förordnande eller där fråga varit om ny tjänst och vederbörande i egenskap av skolstyrelsens ordförande eller tillsynslärare i realiteten fyllt en överlärarens väsentliga uppgifter.»

Skolöverstyrelsen har alltså under loppet av knappt ett år lämnat tre olika versioner av sin princip.

Striden gällde efter sista överklagandet vem som skulle placeras i sjätte förslagsrummet, Jonsson eller en annan sökande, Hallén, fyra år yngre än Jonsson. Därom skrev överstyrelsen:

»Skulle det vid något tillfälle visa sig, att bland de sökande till en överlärartjänst funnes en lärare, som enligt av överstyrelsen tillämpade principer vore att betrakta som överårig men som på grund av dokumenterad lämplighet klart skilde sig från yngre medsökande utan administrativ erfarenhet eller övrigt klart ådagalagd lämplighet, bör dock avsteg kunna göras från en annars strikt tillämpad princip. I föreliggande ärende är detta ej fallet, då tvärtom flertalet av de sökande kunna redovisa synnerligen goda meriter för en överlärartjänst.»

Detta är det enda ställe i skolöverstyrelsens yttrande över ansökningshandlingarna, som tyder på att man gjort någon bedömning av Jonssons meriter i förhållande till andra sökande.

På föredragning och hemställan av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, beslöt Kungl. Maj:t den 31 mars 1950 att ej göra ändring i skolöverstyrelsens beslut såvitt anginge Jonsson.

Med hänsyn till omständigheterna i ärendet får förutsättas att statsrådet

Weijne gillat skolöverstyrelsens princip beträffande åldersfrågan, varför vi velat bringa detta ärende till riksdagens kännedom.

Till jämförelse och belysning kan anföras några fall från senare år, där skolöverstyrelsen på förslag till överlärare uppfört sökande vilka överskridit 55-årsåldern. På förslag till överlärartjänster i Västerås uppfördes år 1948 i andra förslagsrummet en lärarinna med fyllda 55 år, i tredje förslagsrummet en lärare med fyllda 57 år och i fjärde förslagsrummet en lärare med fyllda 60 år. Ingen av de på ovannämnda förslag uppförda ha uppehållit tjänsten på förordnande. I Ramnäs skoldistrikt uppfördes likaledes på förslag 1947 en sökande, som samma år fyllde 60 år. Ej heller han hade varit förordnad på tjänsten.

Beträffande pensionsåldern kan nämnas, att den för folkskollärare och överlärare under senare år höjts till 63 år, varjämte skolöverstyrelsen på grund av lärarbristen anbefallt folkskolinspektörerna att godkänna kvarstående ännu ett år. Kungl. Maj:t kan dessutom medge ytterligare förlängning av detta kvarstående. Jonsson skulle sålunda haft möjlighet att uppehålla den sökta tjänsten minst 10 år, vilket bör anses vara en fullt tillfredsställande tidrymd för att han skulle kunnat göra sin insats på tillfredsställande sätt. Anledningen till att Jonsson sökte tjänsten trots uppnådda 54 år var, enligt vad Jonsson anfört i sina besvär, att den av skolöverstyrelsen i Folkskolans årsbok först tillkännagivna principen (ej över fyllda 55 år) var allmänt känd av folkskolans lärare men däremot ej senare meddelade inskränkningar.

Går man till andra tjänsteområden finner man, att dylika inskränkningar icke tillämpas. Sålunda ha t. ex. landshövdingar utnämnts vid sextioårsåldern, borgmästare vid 56 år och sökande till domprostbefattning placerats i första förslagsrummet vid 60 år.

Det torde vara riksdagens sak att se till, att inga godtyckliga principer uppställas, som upphäva lag och förordning.

Då avgörandet av berörda ärende är av synnerlig betydelse för befordringsförhållandena inom folkskoleväsendet och då det icke torde finnas någon annan möjlighet att inför riksdagen påtala den sak det här gäller, ha vi inom utskottet yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Weijne.
